

ENERGIA ȘI EVOLUȚIILE GEOPOLITICE

Prof. univ. dr. Viorel POP
Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, Arad

De la sfârșitul celui de-al 2-lea Război Mondial, creșterea continuă a producției de petrol la preț scăzut și folosirea comodă sub formă de energie lichidă concentrată ușor de transportat și stocat, au făcut din petrol - energia dominantă la nivel mondial.

Ponderea petrolului în oferta globală de energie primară a crescut în detrimentul altor energii, în toate sectoarele, mai ales în transporturi și la producerea energiei electrice, înlocuind cărbunele - combustibilul predominant în prima parte a secolului 20, cel care la nivelul primului Război Mondial reprezenta 90% din sursa de energie a lumii.

Anii '50 au adus în prim-plan *energia nucleară*, care se credea că va surclasa până în anul 2000 celelalte surse clasice de energie, dar după o demonstrație de forță în primii 10-15 ani de investiții nucleare în cele mai dezvoltate țări ale lumii (SUA, URSS, Franța, Germania, M. Britanie și Japonia) energia nucleară a rămas undeva la 10% din producția totală de energie a lumii.

La sfârșitul anilor 1960 prețul petrolului a început să crească, în 1973 urcând de la 2 dolari barilul, la 12 dolari, o creștere de 6 ori a prețului petrolului, devenit deja cel mai căutat combustibil, inclusiv la producerea energiei electrice.

Gazul metan a început să fie utilizat pe scară largă de abia din 1980, acesta intrând în concurență cu petrolul, prețul celor 2 combustibili fiind în corelare cu capacitatea lor de utilizare la producerea energiei.

Vârful prețului petrolului din acea vreme a fost atins în 1979-1980, prețul ajungând pentru câteva luni, la 32 dolari

barilul, după care a revenit la prețul de 20-25 dolari până la începutul anilor 2000.

Trei caracteristici definesc rolul geopolitic al petrolului și al energiei în general:

- energia poate fi procurată la nivel global, dovada constituind-o comerțul internațional cu petrol, gaze naturale, energie electrică etc.

- țările industrializate au un rol predominant în stabilirea cererii de energie,

- țările în curs de dezvoltare sunt de regulă exportatoare de petrol, unele dintre acestea importând energie, dar în mici cantități.

Resursele energetice clasice (cărbune, petrol, gaze naturale, apa râurilor etc.) sunt în continuare abundente și nu vor limita în viitorul apropiat creșterea economică.

Energia este unul dintre produsele care dă ponderea principală a schimburilor comerciale internaționale, acest comerț fiind într-o continuă creștere atât pe plan mondial, cât și pe plan regional. Cele două continente americane reprezintă un exemplu pentru integrarea regională a piețelor petrolului, a gazului metan și a electricității, pilonii principali fiind Statele Unite, Mexic, Venezuela și Brazilia.

O serie de economiști apreciază faptul că energia reprezintă un element fundamental al globalizării și un exemplu al trecerii de la modelul clasic al securității aprovizionării cu petrol și gaze naturale, la un nou concept de interdependență reciprocă benefică în asigurarea „securității energetice” a fiecărei țări.

Rezervele de petrol - cresc în urma noilor descoperiri la mare adâncime în câmpurile petrolifere aflate în exploatare, altele în zone recent

descoperite (Angola, Gabon, Kazahstan etc.) precum și noi categorii de surse (șisturi bituminoase, nisipuri asfaltice etc. în Canada și Alaska) acestea devenind competitive odată cu creșterea prețului petrolului pe piața internațională.

Rezervele de **gaze naturale** - descoperite an de an, continuă să depășească consumul mondial anual. Resursele potențiale de gaz metan sunt mai diversificate decât cele ale petrolului, cu producții mari în America de Nord, America de Sud, Europa-Rusia, Orientul Apropiat și zona Asia-Pacific. Sunt în creștere resursele descoperite în zona Mării Caspice, precum și în Africa și Asia. Gazul metan, față de petrol, are emisii de gaze cu efect de seră, mai mici, de asemenea prețul utilizării GPL în locul benzinei, fiind redus aproape la jumătate.

Cărbunele - este combustibilul cu cea mai mare concentrație de carbon, fiind în consecință cel care este principalul responsabil cu creșterea emisiilor de gaze cu efect de seră. Cu toate acestea, cărbunele este indispensabil în metalurgie (cocsul metalurgic) și este încă folosit în cantități mari la producerea energiei electrice în termocentrale. Cel mai mare producător și consumator de cărbune, este China, dar și alte țări: India, SUA, Marea Britanie și Germania extrag și folosesc pe scară largă cărbunele.

OPEC și Crizele Petroliere

Crizele petroliere - de pe parcursul ultimilor 40-45 de ani, pe lângă efectele economice imediate au avut de fiecare dată o amprentă geopolitică uriașă. Dacă în 1973 criza petrolieră a atins statele occidentale dezvoltate, inclusiv SUA, iar imaginile cu cozile kilometrice de la benzinării făceau ocolul lumii, total surprinsă de această realitate, spectacolul făcea deliciul „consumatorilor” din țările comuniste la acea vreme.

Criza petrolieră din 1973 s-a datorat nemulțumirii statelor OPEC relativ la prețul scăzut al petrolului (2 dolari barilul de petrol). OPEC este un cartel al

petrolului a cărui misiune este coordonarea politicilor țărilor producătoare de țiței, cu scopul de a asigura un venit decent, stabil pentru aceste state.

OPEC - a fost creat la Conferința de la Bagdad din 1960, membrii fondatori fiind: Arabia Saudită, Iran, Kuweit și Venezuela (țara cu cele mai mari rezerve de petrol din lume). Lor li s-au alăturat apoi Algeria, Angola, Ecuador, Emiratele Arabe Unite, Gabon, Indonezia, Libia, Nigeria și Qatar.

Deși au potențialul de a produce mai mult și de a acoperi un segment major din cererea de petrol de pe piață, statele OPEC înțeleg să producă astfel încât oferta globală de petrol să rămână inferioară cererii, menținând un preț relativ ridicat pentru un profit cât mai consistent.

La începutul anului 1973 prețul petrolului era de 2 dolari barilul, nemulțumind producătorii OPEC, având în vedere creșterea sistematică a prețurilor produselor industriale din țările occidentale dezvoltate.

La sfârșitul anului, la stingerea crizei, prețul a ajuns la 12 dolari, determinând statele occidentale să ia măsuri radicale pentru reducerea consumurilor de combustibili petrolieri, în industrie și transporturi. Noile tehnologii industriale, cât și motoarele automobilelor, avioanelor și a tuturor celorlalte mijloace de transport și-au redus consumurile în următorii 4-5 ani, cu 30-40% ,diminuând parțial cheltuielile rezultate ca urmare a creșterii prețului petrolului.

Când OPEC s-a înființat, acest cartel era dominat de companiile multinaționale prelucrătoare a petrolului extras în aceste țări. Criza petrolieră din timpul războiului Yom Kippur a fost preambulul celei din 1985 care a dus la prăbușirea Uniunii Sovietice, cel mai mare producător mondial de petrol, și al doilea mare exportator de produse petroliere. Cu toate acestea, URSS mai avea un „as” în mână și anume gazul metan, pe care îl livra (și îl livrează în continuare) în

aproape toată Europa, dictând singură prețul în lipsa concurenței.

Între 1980 și 1986 pentru menținerea prețului petrolului, OPEC a scăzut de mai multe ori producția de petrol, dar strădaniile au fost în zadar deoarece pe piața mondială au apărut și alți mari producători (Irak, Indonezia, Malaezia, Rusia, Norvegia, Marea Britanie chiar și petrolul American din Alaska etc.) concurența dintre toți acești producători, pentru a ocupa un segment cât mai important pe piața vânzărilor, a menținut oferta ridicată și ca urmare un preț scăzut al petrolului.

Arabia Saudită, devenită aliata ascultătoare a Statelor Unite, familia regală saudită fiind profund anticomunistă, era dușmana de moarte a Uniunii Sovietice. Împreună cu Statele Unite au căutat să distrugă marele dușman comunist, subminându-i acestuia încasările de valută din petrolul exportat (ceea ce se întâmplă și acum în 2015-2016, locul URSS fiind luat de Rusia).

Ca urmare, începând din 1980 Arabia Saudită a crescut sistematic producția de petrol, legând prețul țiteiului de valoarea produselor petroliere rafinate. Această schimbare transfera riscul de la cumpărătorul de țitei la producătorul acestuia.

Colapsul prețurilor la țitei a inversat trendul ascendent al producției SUA, producția internă scăzând odată cu prețul petrolului, oprind și deschiderea de noi foraje.

Scăzând prețul petrolului, a crescut cererea la nivel mondial, aceasta creând premisele creșterii rapide a economiei mondiale pe parcursul anilor 1990-2000. Dovadă este consumul de petrol la nivel global, care acum este de cca. 3 ori mai mare decât consumul din 1986.

Probabil, cea mai lovită țară de scăderea prețului petrolului a fost Uniunea Sovietică, astfel încasările tot mai mici de valută împiedicând achizițiile de tehnologie din Vest, sistemul lor economic lăsând de dorit la capitolul inovație. Astfel,

Statele Unite și-au atins scopul, economia URSS în anii 1980 a intrat în criză, iar nevoia de reformă și de creștere economică l-a ajutat pe Gorbaciov să ajungă la putere.

Rusia - cea mai întinsă țară a lumii, de la Marea Baltică (o mare cu legătură directă la Oceanul Atlantic) până la Oceanul Pacific, binecuvântată cu resurse naturale care îi exced cu mult capacitatea de consum industrial, a ajuns de multă vreme în poziția de cel mai mare exportator mondial de gaz metan și pe locul 2 la exportul de produse petroliere, ceea ce i-a permis să aducă în fiecare an la Rezervele Băncii Centrale sute de milioane de dolari, cu care și-a achiziționat din Occident tehnologia care îi lipsea tot mai mult în diferitele domenii de vârf, pe parcursul anilor 1980-1990-2000. Acești bani au ajutat Rusia să pompeze consistent și în menținerea și dezvoltarea arsenalului său militar consistent și performant.

Spre exemplu, accesul la Stația Cosmică Internațională, cu astronauți și materiale necesare programelor științifice, se face de câțiva ani doar cu lansatoare (rachete transportoare) rusești. Toți cei care participă la Programele Științifice Spațiale (americani, ruși, europenii, japonezii și alții) sunt total dependenți de tehnologia spațială (sigură și performantă) rusească. Este bine știut că rușii au fost în fapt primii care au acces în spațiul cosmic, lansând în 1957 primul satelit al Pământului, iar apoi în 1961 primul om în Cosmos (Iuri Gagarin).

Occidentul, mai ales americanii, în condițiile competiției de dominare a lumii, nu pot fi de acord cu această poziție de frunte la nivel global a Rusiei (resurse naturale și forță militară) depunând eforturi sistematice de îngrădire a afirmării Rusiei în plan geopolitic.

Mass-media occidentală prezintă, în esență deformat tot ceea ce Rusia întreprinde în plan extern. Totuși, există și apariții diferite în acest spațiu. Astfel, în ziarul spaniol „*El Pais*” din 25 aprilie

2014, analistul politic Jose Ignacio Torreblanca, arată următoarele:

„După ce în anii 1990 Occidentul și-a văzut rivalul său ideologic (URSS) depunând armele, asigurându-și astfel supremația economică și militară, a avut grijă (din păcate) să umilească Rusia, crezând că aceasta nu-și va mai reveni niciodată. Spre surprinderea lor, noul președinte rus, Vladimir Putin, un președinte tenace și puternic a reușit să aducă din nou Rusia în prim-planul geopoliticii”.

Noua criză (variabilă) a petrolului

Dacă în anii 1970-1980 crizele petroliere se datorau creșterii prețului petrolului, creștere impusă de producători, în special țările OPEC, după anul 2000 au apărut și crize datorate scăderii prețului petrolului: toamna anului 2008 și acum, iarna 2015-2016. Aceste ultime două crize cu scăderea prețului petrolului au afectat producătorii (atât zona extracției cât și cea a prelucrării petrolului) încasările lor ajungând să nu acopere chiar și cheltuielile de exploatare.

Scăderea cererii, cea care a determinat recent coborârea abruptă, neașteptată a prețului petrolului, se datorează în principal încetinirii creșterii economice a Chinei, iar mai nou, intrării pe piața liberă a Iranului, ținut de peste 10 ani sub embargo cu interdicția de a vinde petrol țărilor occidentale până la sfârșitul anului 2015.

Iranul, angajându-se față de „marile puteri” că nu va produce bomba atomică, a primit liber la accesul pe piața comercializării petrolului, deținând acum stocuri uriașe de benzină și motorină, gata pentru expediere din porturile sale de la Golful Persic.

China - cea care a ajuns să fie numită „uzina lumii” a devansat în ultimii 20 de ani economiile tuturor țărilor lumii, ajungând de pe poziția 15, să aibă în prezent (datele din 2014) cel mai mare PIB: 17.600 miliarde dolari, devansând SUA - 17.400 miliarde dolari. În 1992,

China a devenit cel mai mare producător de oțel, fiind prima țară care a trecut de 100 milioane tone produse anual. Acum producția de oțel a Chinei se apropie de 500 milioane tone, depășind cu mult producția cumulată UE - SUA - Canada,

China - a devenit din **2009** cel mai mare exportator al lumii, depășind Germania,

- din 2010 este cea mai mare piață a lumii, la automobile,

- din 2013 este cel mai mare producător de automobile,

- are o balanță comercială excedentară, ex. 300 mld. dolari în 2014,

- a avut o creștere economică de 10-15% timp de 10 ani între 1998-2007,

- are rezerve valutare de 2800 miliarde dolari,

- și-a mărit sistematic rezerva de aur, ajungând acum la 3200 tone,

- deși, una dintre marile puteri economice ale lumii, nu folosește în relațiile comerciale externe, propria monedă, ci dolarul. La fel procedează și Rusia. Curios cum aceste 2 țări, în schimburile comerciale dintre ele, folosesc moneda americană!?

Moneda națională, iuanul, este ținut subevaluat, avantajând exporturile chineze, deși de ani de zile SUA și celelalte mari puteri economice, cer Chinei aprecierea iuanului, pentru un comerț mai echitabil între părți. Principalii parteneri comerciali ai Chinei, sunt: SUA, Korea de Sud, Japonia, Australia, țările UE etc.

Cu un ritm anual al dezvoltării economice de peste 10% timp de două decenii, între 1993 și 2012, China - această uriașă țară este un adevărat miracol al dezvoltării la această scară. China este însoțită de vecina ei, Korea de Sud, amândouă urmând exemplul Japoniei, care acum 40-50 de ani a uimit lumea prin renașterea miraculoasă din distrugerea războiului, devansând rapid toate statele lumii, cu excepția SUA.

Toate aceste 3 țări, nu se pot lăuda cu resursele naturale pe care le dețin, fiind nevoite să le importe (în principal

minereurile și petrolul), dar cu toate acestea datorită voinței lor și a unui management performant au ajuns la vârful performanței economice.

Devenind „uzina lumii” China are nevoie de cantități uriașe de materii prime și combustibili, pe care în mare parte le importă. Același lucru se întâmplă și cu celelalte state emergente din Estul Asiei: Japonia, Korea de Sud, Indonezia etc.

Principalele țări din care China își procură petrolul, sunt: Venezuela, Arabia Saudită, Rusia, Indonezia, Columbia, Gabon, Iran, Irak, Kazahstan, Kuweit, Libia, Malaezia, Angola, Oman, Qatar și Yemen.

SUA - cumpără în fiecare an petrol de cca. 500 miliarde dolari, iar benzina este la jumătatea prețului din Europa.

Intervențiile armate ale SUA în Orientul Mijlociu se motivează prin interesul acestei cele mai mari puteri economice și militare ale lumii, pentru petrol, combustibilul care asigură buna funcționare a Complexului Militar-Industrial American.

Cu bancnota, devenită de referință universală după al 2-lea Război Mondial, dolarul care nu mai are acoperire în aur din 1971, cu această bancnotă de hârtie (în principiu) fără valoare, Statele Unite își procură petrolul necesar, precum și toate celelalte resurse necesare funcționării celei mai mari economii a lumii.

Avantajele deținerii unor mari rezerve de petrol

De regulă, țările mari producătoare de petrol comercializează pe piața internă benzina și motorina la prețuri foarte mici, prețul apei potabile în aceste țări depășind uneori prețul benzinei, cum este cazul Arabiei Saudite, al Libiei sau al Emiratelor Arabe Unite.

În Venezuela, țara cu cele mai mari rezerve de petrol din lume, prețul benzinei este echivalentul a 9 Euro-centi litrul, în Brunei este 6,5 Euro-centi, iar în Turkmenistan populația primește gratis

2650 litri anual. În Brunei, fiecare persoană (cetățean al acestui stat, cu 72.000\$ - PIB-ul per capita) primește anual o indemnizație de 5000 de dolari. Ceva asemănător se întâmplă și în Libia, cât timp șeful statului era Moammar Gadafi.

Datorită rezervelor mari de petrol și a activității industrial-petroliere, Arabia Saudită, Kuweit, Emiratele Arabe Unite, Sultanatul Brunei etc. toate aceste țări au un PIB per capita de peste 50.000 dolari, aproape dublul mediei UE.

Țările cu cele mai mari rezerve de petrol, sunt în ordine: Venezuela, Arabia Saudită, Iran, Irak, Bahrein, Emiratele Arabe Unite, Kuweit, Libia, Nigeria, dar și Rusia, Canada și SUA. În afară de Statele Unite, toate celelalte sunt mari exportatoare de petrol și produse petroliere, având balanțe comerciale pozitive (exporturile depășind cu mult importurile).

Dintre țările menționate, Rusia este cel mai mare producător de petrol (cca. 380 milioane tone anual) iar Arabia Saudită este cel mai mare exportator de petrol, cu cca. 300 milioane tone anual.

Dintre toate țările mari producătoare de petrol, cele din Orientul Mijlociu s-au remarcat printr-o utilizare meritorie a banilor încasați, investindu-i în realizarea unor infrastructuri industriale, bancare, turistice și sportive extrem de performante, care permit asigurarea unui standard de invidiat populației lor.

Meritul este al conducătorilor acestor state arabe, conducători cu viziune și dorința de a crea condiții de bunăstare cetățenilor lor. Din punctul de vedere al științelor economice, putem spune că este vorba de aplicarea unui management corect.

Relativ la acest aspect, **Richard Farmer** afirma: „Managementul este ceea ce face ca o țară sau alta să devină performantă și bogată, sau să rămână mereu săracă cu toate bogățiile pe care le deține”.

Dar noi l-am cita aici și pe Milton Friedman: „Forțele reale care determină bunăstarea unei națiuni, sunt însușirile cetățenilor săi, hărnicia și inventivitatea lor, calitatea conducătorilor, modul de organizare politică și economică”.

Ceea ce era de spus, este scris mai sus!

Cazul României

România este una dintre primele țări care au extras (1857) și prelucrat petrolul, fiind multă vreme cel mai mare producător din Europa. În timpul celui de-al 2-lea Război Mondial, România a furnizat petrolul necesar mașinii de război a Germaniei, cca. 4-5 milioane tone anual.

Maximumul producției noastre de petrol a fost atins în anii 1970, cca. 15 milioane tone, rezervele mergând apoi treptat spre epuizare. Principala noastră Companie petrolieră „PETROM” a fost privatizată (cumpărată în 1997 de către austriecei de la „OMV”) iar capacitățile de prelucrare a petrolului din import, cele de la Marea Neagră - Capul Midia, au fost închise. Nu am știut (sau vrut ?) să ne păstrăm avantajele resurselor naturale (petrol, gaz metan etc.) deținute în subsolul teritoriului național.

Din păcate, la noi în România din 1990 toate merg după cum spunea *Mihail Manoilescu* (1936): „Pe când occidentalul pune preț pe agonisire și folosirea banului în dezvoltare, pe siguranță și pe viitor, burghezia noastră pune preț pe cheltuieli, satisfacții și traiul în lux”.

Mihai Eminescu: „A căzut un guvern și a venit altul. Îndată toată administrația țării, cea de stat, cea de județ și cea de comună se înlocuiește. O clientelă pleacă, alta vine: flămânzii trec la masă, sătunii se bat de zor să ajungă din nou la oală”.

Nino Gavareli, om de afaceri italian (2003) „Școlile din România sunt mai bune decât cele din Italia, Franța sau Spania. Cine câștigă an de an olimpiadele internaționale de fizică, matematică și informatică? Tinerii din România sunt un

adevărat spectacol care așteaptă să li se verifice forța și capacitatea din partea conducătorilor. Cu toate acestea România este la coada Europei. Ce se întâmplă? *Un fenomen perfid de autodistrugere* funcționează la anumite niveluri. De ce o țară cu o cultură atât de puternică, cu un tineret extraordinar cerșește la porțile Europei acte minore de bunăvoință?”.

Ne întrebăm **și noi**: De ce ajung în fruntea țării numai nemernici. De ce mai toți sunt puși numai pe furat. De ce nu mai avem patrioți precum cei de la 1848, 1859, 1877, 1941 și chiar 1968? De ce se avântă în politică numai corupți și vânzători de țară?

Marile fabrici și uzine, care erau fala industriei noastre: Autocamioane Brașov, Tractorul Brașov, Autobuzul București, ARO Câmpulung, Electroputere Craiova, Combinatele de Utilaj Greu București-Iași-Cluj și Craiova, Uzina de Utilaj Petrolier Ploiești, cea care era al doilea mare producătoare de sonde din lume și multe, multe altele le-am vândut pe bani de nimic.

Băncile românești le-am devalizat și acum 90% din banii care circulă prin România sunt bani străini.

Petrolul, gazul metan, aurul și pădurile, chiar o mare parte din terenurile agricole le-am vândut străinilor și nu mai sunt ale noastre!

România - a găsit petrol și gaze naturale în Marea Neagră, dar le-a concesionat și nu mai sunt ale noastre încă înainte de a începe extragerea lor!

Și aici, pe lângă multe altele, s-au întâmplat lucruri specific românești. S-au furat de pe platformele petroliere marine, țevi și table din oțel inox !!! lucru curat românesc. Nu ne mai miră. Dacă ni se fură resursele naturale, pădurile, terenurile agricole. Ce să ne mai mire!

În loc de încheiere

Strategia - pentru preîntâmpinarea crizelor în asigurarea cu energie a unei țări, se rezumă la un singur cuvânt: *diversificare*. Diversificare între diferitele

surse de energie primară, între diferitele căi de aprovizionare și logistica pe care se bazează economia unei țări. Nicio formă de energie primară nu va putea satisface singură, în viitor, toată cererea de energie, fiecare având propriile limitări tehnice și de protecție a mediului.

Să nu uităm de mediul natural. Combustibilii clasici conțin cu toții carbon, ceea ce face ca prin utilizarea lor să contribuim la creșterea concentrației de CO₂ în atmosferă, principalul gaz cu efect de seră. Ca urmare, cu toții va trebui să ne preocupăm de găsirea de soluții alternative pentru producerea de energie. *Energie curată, energie verde*. Deoarece trebuie să

lăsăm planeta cât mai curată, cu un aer cât mai respirabil, pentru urmașii noștri, care nu sunt alții decât copiii noștri, nepoții noștri, pentru care fiecare dintre noi trebuie să avem cele mai frumoase gânduri.

Bibliografie

1. „*World Almanac*” 2015, 2016 – The New York Editor
2. „*Science & Vie*” colecția 2014, 2015
3. Revista „*Lumea*” colecția 2014, 2015
4. Revista „*National Geographic*” colecția 2014, 2015.

